

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Журналистика факультеті
Баспагерлік, редакторлық және дизайнерлік өнер кафедрасы

60

Бауыржан ЖАҚЫП

Ақын, ф. ғ.д., профессор,
ҚР ҰҒА-ның корреспондент-мүшесі
Бауыржан Жақыптың
60 жас мерейтойына арналған
«Баспа ісі және әдеби процесс:
қаламгер – редактор – оқырман» атты
халықаралық ғылыми-тәжірибелік
конференция

материалдары

ӘОЖ 655(063)
КБЖ 76.17
Б 26

К
С
1

Жалпы редакциясын басқарған:
Филология ғылымдарының кандидаты, доцент
Темірғали Қопбай

Ғылыми редактор:
Филология ғылымдарының докторы, профессор
Айгүл Рамазан

Құрастырған әрі жауапты редактор:
Ермахан Шайхмұлы

Журналист, ақын, ұстаз, ғалым Бауыржан Жақыптың 60 жасқа толуына арналған «Баспа ісі және әдеби процесс: қаламгер – редактор – оқырман» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. – Алматы: Қазақ университеті, 2023. – 220 б.

ISBN 978-601-04-6547-3

Журналист, ақын, ұстаз, ғалым Бауыржан Жақыптың 60 жасқа толуына арналған «Баспа ісі және әдеби процесс: қаламгер – редактор – оқырман» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары топтастырылған.

Автордың редакциясымен шығарылды.

ӘОЖ 655(063)
КБЖ 76.17

ISBN 978-601-04-6547-3

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2023

ника оқу және өндірістік, тұрмыстық болып екіге бөлінеді. Оқуға арналған құрылғылар білім беру процесін игеруге мүмкіндік берсе, тұрмыстық жағдайға арналған құрылғылар өмір сүру деңгейін жақсартады. Бұрын қол жетімді болмаған арнайы жабдықтар мен құралдар көмегімен жүзеге асыруға тифлотехника өндірісі зор үлесін қосады. Тифлотехника зағип және көзі нашар көретін жандарға бір-бірімен қарым-қатынас жасауға, мүмкіндігі шектеулі, көру қабілеті нашар адамдарға көмектесу үшін құрылғыны құру, күнделікті өмірі мен тұрмыстық әсерлер қоршаған объектілерін, олардың қабылдау аумағын кеңейту бағдарын жеңілдетуге арналған техникалық құралдарын әзірлейді. Тифлотехника түрлі линза түрлерін, көзілдірік, арттыру құрылғыларды, теледидар құрылғыларды қамтиды.

Ғылыми-техникалық прогресс кез келген тұлғаның өмір сүру сапасын жеңілдетуге арналған. Соның ішінде, мүмкіндігі шектеулі жандарға арналған арнайы құрылғылардың пайдасы көп. Соңғы онжылдықтарда «оқу машиналары» ғана емес, көру қабілеті нашар адамдар үшін де компьютерлік бағдарлама белсенді дамыды. Бүгінгі таңда ең танымал болып Freedom for Science Inc. компаниясы әзірлеген JAWS Windows жүйесіне арналған экранға қатынау бағдарламасы. Бірқатар компаниялар зағип жандар үшін қолжетімді форматтардағы кітаптарды құруға және редакциялауға арналған баспа жүйелерін жариялайды. Көру қабілеті нашар адамдар көптеген экранды кеңейту және бейнені өзгерту бағдарламаларын белсенді түрде қолданып, көру қабілеті нашар адамдарға компьютерді пайдалануға мүмкіндік береді. Бағдарлама мазмұнды 60 есе ұлғайтуға мүмкіндік береді, сондай-ақ суретті өзгертуге және мәтіндік мазмұнды дауыстап оқуға мүмкіндік береді. Бірқатар бағдарламаларды әзірлеушілер көру қабілеті нашар адамдарға және интернетте электрондық поштаға зағиптардың жұмысын жақсартуға баса назар аударды. Көру қабілеті нашар адамдар үшін математикалық мәтінді оқуды қолдайтын баға жетпес бағдарлама. Қарттар үшін газет, кітаптар мен интернет-радионы тыңдау бағдарламасының жұмыс нұсқасы бүгінгі күні талап етіледі. Бұл бағдарламаларға мыналар кіреді: Cobra™ / Baum AG экранды қолжетімділік бағдарламасы; NVDA / NVDA жобасы тегін экранды қолжетімділік; Window-Eyes™ / GW Micro экранға кіру бағдарламасы; Thunder / Screenreader.net CIC тегін экранды қолжетімділік бағдарламасы; Windows MAGic 13 нұсқасына арналған экранның үлкейту және кескінді өзгерту бағдарламалары.

Қорытындылай келе, ақпарат пен жаңалықтарға қолжетімділік барлық адамдар үшін, соның ішінде зағиптар үшін де маңызды аспект болып қала бермек.

Махаббат Альмухаметова,
Баспагерлік-редакторлық және
Дизайнерлік өнер кафедрасының оқытушысы.
Ғылыми жетекшісі: **Бауыржан Жақып,**
филология ғылымдарының докторы,
профессор

Кенес Одағында жарық көрген «Тамаша адамдар өмірі» («ЖЗЛ») басылымының мазмұндық, таралымдық ерекшелігі

Ғұмырнама, мемуар (гр. bios – өмір, grapho – жазамын) – жеке тұлғаның өмірі мен атқарған жұмыстарының жылнамасы. Әдебиеттану ғылымында жазушының өмір жолын зерттеу. Бұл зерттеушілік жұмыс үшін өте қажетті, өйткені суреткердің өмірлік тәжірибесінің әлеуметтік тұрмыстық жай-күйі, толғаныстары көркем шығармашылықта көрініс береді. Көркем образдардың прототиптерін білуге, шығармашылық процессте жеке өмірлік материалдардың қорытылу жайын түсінуге, суреткердің лабораториялық құпиясын ашуға көмектеседі. Сондай-ақ

іге бөлінеді. Оқуға арналған құрылғылар білім- ық жағдайға арналған құрылғылар өмір сүру- ан арнайы жабдықтар мен құралдар көмегімен- ін қосады. Тифлотехника зағип және көзі на- ас жасауға, мүмкіндігі шектеулі, көру қабілеті- құру, күнделікті өмірі мен тұрмыстық әсерлер- ағын кеңейту бағдарын жеңілдетуге арналған- ық түрлі линза түрлерін, көзілдірік, арттыру- ды.

аның өмір сүру сапасын жеңілдетуге арналған.- налған арнайы құрылғылардың пайдасы көп.- емес, көру қабілеті нашар адамдар үшін де ком- і таңда ең танымал болып Freedom for Science- сіне арналған экранға қатынау бағдарламасы.- тімді форматтардағы кітаптарды құруға және- ялайды. Көру қабілеті нашар адамдар көпте- арламаларын белсенді түрде қолданып, көру- нуға мүмкіндік береді. Бағдарлама мазмұнды- уретті өзгертуге және мәтіндік мазмұнды да- ламаларды әзірлеушілер көру қабілеті нашар- ға зағиптардың жұмысын жақсартуға баса на- математикалық мәтінді оқуды қолдайтын баға- р мен интернет-радионы тыңдау бағдарлама- і. Бұл бағдарламаларға мыналар кіреді: Cobra- масы; NVDA / NVDA жобасы тегін экранды- нға кіру бағдарламасы; Thunder / Screenreader- асы; Windows MAGic 13 нұсқасына арналған- амалары.

ға қолжетімділік барлық адамдар үшін, соның- қала бермек.

«Тамаша адамдар өмірі» («ЖЗЛ»)- таралымдық ерекшелігі

жазамын) – жеке тұлғаның өмірі мен атқарған- ымында жазушының өмір жолын зерттеу. Бұл- суреткердің өмірлік тәжірибесінің әлеуметтік- армашылыққа көтерініс береді. Көркем образ- процесіте жеке өмірлік материалдардың қоры- лық құпиясын ашуға көмектеседі. Сондай-ақ

күнделіктер, хаттар, замандастарының естеліктері және суреткердің өзі жазып қалдырған- әртүрлі деректер ғұмырнама жазуға негіз болады. Биографияның бір түрі – автобиография,- яғни, автордың өзі жазып қалдырған ғұмырнамасы. Ғұмырнама – көркем ғұмырнама, ғылыми- ғұмырнама, академиялық ғұмырнама, т.б. түрлерге бөлінеді. Ғұмырнама жазу дәстүрі көне- дәуірден басталады (мысалы, Плутохтың «Салыстырмалы өмірі»). Әлемдік әдебиетте ғұмыр- нама жазудың шеберлері қатарында Дж. Вазары, Дж. Фостер, С.Цвейг, Р.Роллан, т.б. аталады. Көне түркі ескерткіштері де (VII ғ.) ғұмырнама үлгісімен жазылған. Мұның өзі қазақ әде- биетіндегі ғұмырнама жанрының тарихы ертеден басталатынын аңғартады. М.Дулатовтың 20 ғасырдың басындағы ғұмырнамалық мақалалары, М.Әуезовтің Абай, Қ.Жұбановтың Құр- манғазы өмірі мен шығармашылығы туралы жазған кітаптары қазақ әдебиетіндегі ғұмырнама- жанрының кемелденуіне ықпал етті. Кеңестер Одағында «Тамаша адамдар өмірі» ғұмыр- намалық сериясы танымал болған. XX ғасырдың соңында Д. Қонаев, Х.Ергалиев, М. Мағауин, Ә.Нұршайықов, Қ.Жұмаділов, т.б. тұлғалардың ғұмырнамалық шығармалары жарияланған [1].

1890-1924 жылдары Ф.Ф. Павленкова «Тамаша адамдар өмірі» сериясын шығарды. 1915 жылдан бастап бұрын шыққан кітаптарды қайта басып шығару ісін жүзеге асырды. Кітаптар көлемі кішірек әрі арзан болды (25 тиын). Кітаптардың орташа таралымы 30-40 мың тираж болды. 1917 жылдың революциясына дейін серия жалпы таралымы шамамен 1,5 млн. данала- ры 40 қайта басылып шықты.

Революциядан кейін Ф. Ф. Павленкованың ісін жалғастыруға бірнеше әрекет жасалды:

1921 жылы М.Сабашников пен С.Сабашников «Тарихи портреттер» сериясын шығарды.

1922 жылы «Колос» баспасы «Биографиялық кітапхананы» шығарды.

1923 жылы «Брокгауз-Ефрон» баспасы «Адамзат бейнелері» атты биография басып шыға- рды.

1925 жылы «Биографиялық кітапхана» мемлекеттік баспадан шықты.

1928 жылы «Тамаша адамдар өмірі» сериясы «Мәскеу жұмысшысынан» шығарылды.

1933 жылы серияның алғашқы кітаптары орыс жазушылары М. Горький, М. Кольцов және А.Н. Тихоновтың бастамасымен «Журнал-газет бірлестігі» редакциясымен шығарылды. Горь- кий кітап сапасына риза болып, сол кездегі Комсомол ОК Бас хатшысы А. В. Косаревке «ЖЗЛ» сериясына қамқорлық жасауды ұсынды. 1938 жылы «Журнал-газет бірлестігі» таратылып, се- рия «Жас гвардия» – ВЛКСМ ОК баспасына берілді. 1938 жылдың 127-128 шығарылымынан бастап, қазіргі күнге дейін серия «Жас гвардиядан» шығарылады. Баспада қоғамдық редкол- легия сериясы құрылып, оның құрамына академиктер В.Л. Комаров, Е.В. Тарле, А.Е. Ферс- ман, профессорлар Ю.Н. Тынянов, П.Ф. Юдин, жазушылар А.А. Фадеев, А.Н.Толстой жұмыс- істеді. Негізінен осы уақытта кітап кейіпкерлері әлемге әйгілі ғылым мен өнер қайраткерлері, сондай-ақ революционерлер болды. 1941 жылға дейін жалпы таралымы 500 мың данаға жуық 116 кітап сериясын жарыққа шығарды [2].

1941 жылы Ұлы Отан соғысының басталуына байланысты баспа Уфаға көшіріледі, бірақ

1942 жылы Мәскеуге қайтып оралып, жаңа шығарылымдар дайындауға кіріседі. Соғыс жыл- дарында 28 кітап «Орыс халқының ұлы адамдары» (1943-1944) және «Ұлы орыс адамдары» (1944-1945) атауымен 300 000 дана таралыммен шықты.

Серияның өмірінде Хрушев жылжымасының келуімен өзгерістер болды. Жыл сайынғы шығарылымдардың саны 5-6-дан 25-30-ға дейін артты, кейбір шығарылымдардың таралымы 115 000-ға жетті. Көп аудармалы басылымдар пайда болды, С. Цвейгтің Бальзак туралы, И. Стоунның Джек Лондон туралы, К. Сэндберттің Линкольн туралы кітаптары жарыққа шықты. 1962 жылы М.Булгаковтың «Мольер» кітабы жарық көрді.

1960-1980 жылдары «Прометей» ЖЗЛ сериясындағы тарихи-биографиялық альманах (16 шығарылым) жарыққа шықты.

Сериялық мұқабаны безегдіруге суретшілер П. А. Алякринский (1-19 шығарылымдары), Н.В. Ильин (20-29, 32-35 шығарылымдары), Г.В.Бершадский (30, 31, 36-98 шығарылымдары), Е.Бур- б. Титов (100-114 шығарылымдары), Е. Кривинская (142-147, 151 шығарылымдары), Е.Бур-

Кенже Жұмағұлов. Ел сыйлаған азамат	147
Баян Бекетова. Көрермен көңілінен шыққан кеш	147
Мақпал Оразбек. Алматыны дүр сілкіндірген кеш	148
Қайырбек Шағыр. Өлеңдерінен ауыл иісі аңқиды	148
Айгүл Болатханқызы. Менің кезеңімнің ақыны	149
II бөлім Арнау өлеңдер	150
Марфуға Айтхожина. Алтын ғасыр	151
Рафаэль Ниязбек. Қазақ жыры	152
Ақын Бауыржан Жақыптың әкесі Өміржан ақсақалдың рухына!	153
Темірхан Медетбек. Бауыржан Жақып	154
Иран-Ғайып. Ақын Бауыржан Жақыпқа!	156
Жүрсін Ерман. Бауыржанға!.....	158
Абзал Бөкен. Ірі	159
Әбубәкір Қайран. Менің Баукенім	160
Қатира Жәленова. Жыр – шашу	161
Әділғазы Қайырбек. Біздің Бауыржан	162
Шаяхмет Алжанбай. Жыр майданның «Баукесі»	162
Әбіл Қасымов. Ардақты Бауыржан!	163
Сағатбек Медеубек. Бауыржанға!	164
Болат Шарахымбай. Босфордағы жыр кеші	165
Үміт Битенова. Бауыржан Жақыпқа	166
Серікзат Дүйсенғазин. Іні тілегі	167
Қалқаман Сарин. Б.Жақыпқа	168
Аязби, Қайрат, Төрехан. Қ ұ т т ы қ т а й м ы з !.....	169
Мақсат Әлсейітов. Бауыржан Жақыпқа	169
Мұрат Шаймаран. Тұрады жырың уақыттың алтын қолында	170
Маржан Ершуова. Ақ жүрек ақын	171
Таңатар Дәрелов. Бауыржан Жақыпқа!	171
Құрманғазы Жұмағұл. Шыңғыстаудың Құлжасы	173
Болат Құрманғажыұлы. Жаның жайсаң қашанда	173
Мақпал Мыса. Бауыржан ағаға	174
Мағиза Құнапияқызы. Қасқа бұлақ жағасы	175
Олжас Қасым. Іңкәр шақ	176
Алтынбек Құрманбайбаласы. Бәуке!	177
Байбұлан Тілеубай. Жасына кел, Жамбылдың	177
Серік Күмісханов. Ақын інім Бауыржан 50 жаста	178
Нұргүл Уайданова. Тілек	179
Серік Ақанұлы. Талантты тану	179
III бөлім Баспа ісі және БАҚ	180
Қоңыр Мухатаева. Басылым мәдениетін қалыптастыру	181
Молдахан Абдраев. Дата журналистика және деректер трансформациясы	184
Дастан Қастай. Жалған ақпарат астарына жасырынған жалаң мүдде механизміндегі заманалы бедерлер	191
Әлімберді Ләззат, Мухатаева Қоңыр Зағип жандарға арналған басылымдар	193
Махаббат Альмухаметова, Бауыржан Жақын. Кеңес Одағында жарық көрген «Тамаша адамдар өмірі» («ЖЗЛ») басылымының мазмұндық, таралымдық ерекшелігі	196
Рашид Кемелбек, Гүлмира Әшірбекова. Цифрлы баспа:	

ҒЫЛЫМИ БАСЫЛЫМ

«БАСПА ІСІ ЖӘНЕ ӘДЕБИ ПРОЦЕСС: ҚАЛАМҒЕР – РЕДАКТОР – ОҚЫРМАН»

Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары

Жалпы редакциясын басқарған: Темірғали Көпбай

Ғылыми редактор: Айгүл Рамазан

Құрастырған әрі жауапты редакторы: Ермахан Шайхыұлы

Корректоры: Тілепберген Ақмөлдiр

Беттеуші: Ибрагимов Ниятжан

Басуға 18.12.2023 жылы қол қойылды. Пішімі 70x100 1/16

Көлемі 25 б.т. Офсетті қағаз. Тапсырыс №10502

Таралымы 100 дана. Бағасы келісімді.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің

«Қазақ университеті» баспа үйі.

050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, №71.

«Қазақ университеті» баспа үйі баспаханасында басылды.